

PETAR I PAVAO U ODNOSU NA BISKUPSKU SUKCESIJU U CRKVI U RIMU

Kenneth A. Strand

Prof. dr. Kenneth A. Strand je doktorirao u oblasti crkvene povijesti na Sveučilištu Michigan s disertacijom *A Low-German Edition of the Gospels and Book of Acts Based on Hieronymus Emser's Version and Published by the Brathersn of Common Life at Rostock About 1530*. Od 1959. dr. Strand je profesor crkvene povijesti na Sveučilištu Andrews, SAD.

SAŽETAK:

Petar i Pavao u odnosu na biskupsku sukcesiju u crkvi u Rimu

Pitanje što se razmatra u ovome članku jest prijelaz od koncepta "Petar i Pavao" na koncept "samo Petar" u vezi s podrijetlom rimske biskupske sukcesije. Autor nastoji odgovoriti na pitanje *kako* je i *zašto* došlo do toga prijelaza. On razmatra glavne drevne izvore u kojima se nalaze sukcesijske liste i druge odgovarajuće bilješke razasute po raznim dokumentima. Pritom razmatra šest čimbenika u vezi s ovim pitanjem te zaključuje da najbolji dostupni podaci upućuju da je promjena nastala zapravo kao odgovor na Marcionovu krizu pri kraju 200. godine, uz nekoliko drugih čimbenika koji su kasnije podržali ovu već započetu promjenu.

Najranija postojeća građa u vezi s biskupskom sukcesijom u kršćanskoj crkvi u Rimu bilježi dva apostola, Petra i Pavla, kao začetnike ove sukcesije. Međutim, ubrzo se u mnogim starim izvorima Pavlova uloga izostavlja, a potonja kršćanska tradicija upućuje samo na Petra kao inauguratora rimske biskupske sukcesije.

Naravno, činjenice ovog zanimljivog fenomena su dobro poznate; ali ono što nije toliko poznato jest kako i zašto je došlo do ove promjene. Ovaj se članak bavi upravo tim pitanjem.

1. Neke preliminarnе opservacije

Prije no što usmjerimo svoju pozornost na glavne, relevantne, stare izvore što pridonose ovoj raspravi, valja iznijeti nekoliko preliminarnih opservacija.

Prije svega, naše se razmatranje ne bavi raspravom o tome jesu li najraniji administratori crkve u Rimu bili *primus inter pares* ili *monepicopus*.¹ Čini se vjerojatnim da najraniji vladalački modalitet u rimskoj crkvi nije bio nijedan od spomenutih, već formalan ustroj kolegija. Bilo kakva diskusija o tome uglavnom nije relevantna za pitanje što ga istražujemo u ovome članku.²

Drugo, pred nama se ne nalazi pitanje o pojavi i razvoju izraza "Petrova stolica", predmetu o kojem se mnogo raspravlja, i to katkad vrlo žučno.³

Prijelaz od izraza "Petar i Pavao" na izraz "samo Petar" za sukcesijsku listu rimskih biskupa⁴ mogao je prethoditi, biti istodoban ili slijediti konceptualizaciju designacije "Petrova stolica". U svakom slučaju, najraniji zapis izraza "Petrova stolica" nalazimo u pismu Ciprijana Kartaškog Korneliju Rimskom iz 252. godine.⁵ Uzgredni predmeti, koliko god bili zanimljivi i važni sami po sebi, nalaze se izvan područja razmatranja ovoga članka. Ukratko, naše se istraživanje bavi preciznim i specifičnim razmatranjem "kako",

1 Općenito govoreći, protestantski pisci zastupaju prvo od ovih dvaju stajališta, dok drugo slijede rimokatolici, pravoslavci i anglikanci.

2 Ukratko, proširivanje modaliteta kolegijalnog upravljanja na najranije nasljednike Petra i Pavla samo bi još pružilo dodatne činjenice da su obojica apostola bili prvotno spomenuti zajedno kao oni koji su ustanovljavali biskupsku sukcesiju u crkvi u Rimu.

3 Knjige i članci o ovome predmetu nastavljaju izlaziti premda su se neki od najsnažnijih argumenata pojavili prije jednog stoljeća. Zapazimo oštri prigovor Lukea Rivingtona u djelu *The Primitive Church and the See of Peter* (London: Longmans, Green, and CO., 1894, xxii i 3-18) na mišljenja W. Brighta, J. B. Lightfoota, F. U. Pullera, G. Salmona itd. Također u dijelovima priloga u apendiksu svoje knjige Rivington oštro napada razne Pullerove zaključke. U novijoj literaturi jednostavno se ponavljaju argumenti što su ih postavile ranije generacije znanstvenika, ali na jedan mirniji način (osjeća se sklonost da se polemična diskusija zamijeni ili apologetskim ili neposredno povijesnim izlaganjima). Suvremeno djelo posebno korisno zbog svog opsežnog opisivanja odgovarajućih starih izvornih tekstova jest treće izdanje knjige Jamesa T. Shotwella i Louisea Ropesa Loomisa, *The See of Peter* (New York: Columbia University Press, 1991).

4 O detaljima u vezi sa sukcesijskim listama i drugim relevantnim izvornim materijalom vidi u člancima: Kenneth A. Strand, "Church organization in First-Century Rome: A New Look at the Basic Data", *AUSS* 29 (1991): 143-157; i isto, "Governance in the First-Century Christian Church in Rome: What is Collegial?" *AUSS* 30 (1992): 61-66.

5 Ciprijan, Ep. 54. 14 u ANF 5:344, gdje se koristi izraz "prijestol Petrov" namjesto uobičajnijeg "Petrova stolica" (u Oxfordovom izdanju ova je poslanica pod brojem 59).

"kada" i "zašto" je došlo do prijelaza od prikazivanja Petra i Pavla kao suosnivača rimske biskupske sukcesije do prikazivanja samo Petra u toj funkciji.

Treće, značajno je zapaziti da prijelaz što ga razmatramo nije od "samo Pavao" ka "samo Petar", već od "Petar i Pavao" ka "samo Petar". Ova dva posljednja obilježja - i samo ona - predstavljena su u vezi sa starom sukcesijskom listom i u drugim zapisima rane rimske biskupske sukcesije.

Četvrto. Također je nužno razlučiti između onoga što svjedoče zapisi rimske biskupske sukcesije i gradiva što ga nalazimo u drugim izvještajima o dvama apostolima. Nekako je Pavao izostavljen iz sukcesije, ali je ipak ostao njegov apostolski autoritet koji je bio priznavan i istican na mnogo načina. Na primjer, tijekom stoljeća papinske bi se bule izdavale u ime obojice Petra i Pavla, a suvremena prekisa u Rimokatoličkoj crkvi upućuje na neprekinuto povijesno štovanje obojice apostola.⁶

Peto. Postulirano je da su obojicu apostola *izvorno* smatrali i tretirali *zajedno* u potpuno jednakom, kolegijalnom odnosu u Rimu, jer to je upravo ono kako dostupni podaci opisuju situaciju, a što ćemo vidjeti u razmatranju što slijedi. Uz to, izvorni podaci ne podupiru tezu da su od samoga početka postojala dva (jedan uz drugi) opće prihvaćena koncepta - prema kojima je samo Petar jedini začetnik rimske biskupske sukcesije, dok se Pavao spominje u nekim ranim listama jednostavno zato jer je bio "suosnivač" crkve u Rimu.⁷ Ova nagađačka teza jednostavno nije poduprta sadržajima starih dokumenata.

2. Primjereni podaci

Usmjerimo sada svoju pozornost na glavne drevne izvore koji se tiču našeg proučavanja. Oni uključuju samo sukcesijske liste i ostale relevantne zapise koji se nalaze u ranim dokumentima.

Irenej i Hegezip. Najraniji poznati izvor u svezi s rimskom biskupskom sukcesijom jest sukcesijska lista i izvještaj Ireneja Galskog (185)⁸, koji je upotrijebio koncept "apostolske sukcesije" kao

6 Na primjer zajednička komemoracija na Petra i Pavla u misi, i također svetkovanje 29. lipnja kao Blagdana sv. Petra i sv. Pavla.

7 Stajalište koje zastupa Rivington, str. 18-19.

8 Irenejevo značajno djelo *Protiv krivovjerja* (ili bar 3. knjiga) bilo je napisano tijekom rimskog episkopata Eleuterija (174-189) i možda je nastalo nekoliko godina

jamstvo za tvrdnju da su istinski čuvari i prenositelji apostolske istine ustanovljene kršćanske crkve, a ne neugodni heretici.⁹ Međutim, umjesto nabiranja mnogobrojnih primjera biskupske sukcesije Irenej je odabrao iznijeti jednu prominentnu ilustraciju: naime, "istinski veliku, vrlo staru, opće poznatu, utemeljenu od strane Crkve i koju su organizirali u Rimu dvojica najslavnijih apostola, Petar i Pavao".¹⁰ On dalje kaže da su "tada, blagoslovljeni apostoli, nakon što su organizirali i sagradili crkvu u Rimu, povjerali Linou biskupsku službu", nakon koga slijede Kleto I.¹¹ i Klement I. koji je "na trećem mjestu od apostola".¹²

Irenej je po svoj prilici konzultirao zapise u Rimu kada je bio tamo oko 178. godine.¹³ Ili je možda prepisao raniju listu koju je sačinio Hegezip i kasnije uključio u *Hypomnematu*, djelo koje više ne postoji.¹⁴ Najvjerojatnije da je koristio obje procedure, ali se po svoj prilici najviše oslanjao na djelo što ga je već sačinio Hegezip. U svakom slučaju, njegova je lista u potpunosti podudarna s Hegezipovom, kao što je to rekonstruirano na osnovi dvaju starih izvora o kojima je riječ u dvama sljedećim paragrafima.

Hegezip, Epifanije i Euzebije. Hegezip, siropalestinski kršćanin, posjetio je Rim za Anicetova (155-156) biskupata i tom je prilikom pribavio zapise crkve u Rimu i sačinio sukcesijsku listu rimskih biskupa sve do Aniceta.¹⁵ Ova je lista vjerojatno proširena

---

prije ili poslije 185. Ovo se datiranje djela temelji na činjenici da Irenejeva sukcesijska lista (3. knj. 3. pogl. 3. ulomak) ne samo završava s Eleuterijem, već specifično izjavljuje da Eleuterije "sada, na dvanaestom mjestu od apostola, drži nasljeđe episkopata" (u ANF, 1:416).

9 *Protiv krivovjerja* 3.3.1 pojašnjava ovu činjenicu. Ovo je uobičajena tema kod svih ranokršćanskih antiheretičkih pisaca.

10 *Protiv krivovjerja*, 3.3.2 (u ANF 1:415).

11 U zapadnim listama ovo se ime obično citira kao Anacletus, ali je Anacletus nesumnjivo izvorni i ispravan oblik.

12 Irenej, *Protiv krivovjerja*, 3.3.3 (u ANF 1:416). Riječ *utemeljen* upotrijebljena u ovom i narednim navodima zabrinjava suvremene autore jer novozavjetna Poslanica Rimljanima jasno opisuje postojanje kršćanske kongregacije u Rimu prije Pavlova posjeta. U ocjenjivanju Irenejeve izjave (kao i izjava drugih ranih crkvenih otaca u sličnom kontekstu) moramo držati na umu dva čimbenika: (1) tendenciju da se glavna središta identificiraju kao apostolski temelji, i (2) stvarni pridonos koji su Petar i Pavao dali pri organizaciji i ustanovljavanju ugleda crkve u Rimu. Kasniji su pisci mogli dakle sa stanovitom mjerom opravdanosti pisati da su crkvu u Rimu "osnovali" Petar i Pavao.

13 Put je bio neposredno nakon strašnog progonstva u Lionu i Vienni u Galiji, progonstvo od 177. Vidi Euzebije, *Eccl. Hist.*, 5.3-4. Pismo kršćanima u "Aziji i Frigiji" koje u detalje opisuje progonstvo nalazi se u 5.1.3 do 5.2.7 (NPNF, 1:212-218).

14 Isto. 4.22.1, spominje *Hypomnematu* (uspomene), koja se sastoji od pet knjiga.

15 To nam Hegezip kaže u jednom ulomku koji citira Euzebije, *Eccl. Hist.*, 4.22.1-3.

kasnije kada su pridodani Soter i Eleuterije.¹⁶ Sada je sasvim jasno, naročito nakon analize J.B. Lightfoota i B.H. Streetera da je Epifanije od Salamine (kasno četvrto stoljeće) u potpunosti očuvao Hegezipovu listu.¹⁷ Ovaj biskup istočne Crkve opisuje redosljed najranijih rimskih biskupa na sljedeći način: "Petar i Pavao, apostoli i biskupi, zatim Lino, onda Kleto,¹⁸ pa Klement..."¹⁹ Ova nedvosmislena izjava sadrži snažni dokaz da su uistinu izvorno u djelu Hegezipa *obojica apostola* spomenuti kao čelnici rimske biskupske sukcesije.

Euzebijije od Cezareje u svom djelu *Crkvena povijest* (rano četvrto stoljeće) ne samo da citira Irenejevu listu ranih rimskih biskupa²⁰ već daje istu biskupsku sukcesiju i u citatima što se nalaze na mnogo mjesta u njegovu povijesnu prikazu.²¹ Štoviše, istu sukcesijsku listu on objavljuje u jednom drugom svom djelu *Kronologija*.²² Euzebijjevi rasprostranjeni citati u njegovoj *Crkvenoj povijesti* nesumnjivo potječu od Hegezipova pionirskog rada što ga Euzebijije često citira.²³

Petar kao jedini utemeljitelj rimske biskupske sukcesije

Tertulijan, Optatije i Augustin. Prvi postojeći patristički izvor u kojem se spominje samo Petar kao inicijator rimske biskupske sukcesije jest zapis Tertulijana iz Kartage, iz trećeg stoljeća, prema kojem "apostolske crkve" posjeduju "registre" biskupske sukcesije, a u registru crkve u Rimu je zabilježeno kako je Klement rukopoložen da bude nasljednik rimskog biskupa.²⁴ Međutim Tertulijan ne potkrepljuje ovu tvrdnju samom sukcesijskom listom.

16 Vidi isto, i također 4.11.7.

17 Vidi J. B. Lightfoot, *The Apostolic Fathers*, 1. dio: S. Klement Rimski, 1 (London: Macmillan, 1980), 326-333; i Burnett Hillman Streeter, *The Primitive Church Studies with Special Reference to the Origins of the Christian Ministry* (London: Macmillan, 1929), str. 290-295.

18 Kleto je skraćeni oblik od Anenkletus. Vidi fusnotu 26. i 11.

19 Epifanije, *Panarion*, 27.6, kako stoji u prijevodu Lightfoota, str. 329.

20 Euzebijije, *Eccl. Hist.*, 5.6.1-3, 4-5: dva citata od Ireneja, *Protiv krivoujerja*, 3.3.3.

21 Euzebijije, *Eccl. Hist.*, 3.2, 13, 15, 34; 4.1.4; itd.

22 Lightfoot, 208-209, načinio je kompilaciju u obliku tablice relevantnih podataka na osnovi dva izvora *Chronicle* (armenijske i jeronimske) i *Eccl. Hist.*

23 Euzebijije, *Eccl. Hist.*, 2.23.3,19; 3.11.2; 3.19; 3.32.2; 4.8.1; 4.11.3; 4.21; i 4.22.1.

24 Tertulijan, *On Prescription against Heretics*, 32. poglavlje. Zanimljivo je zapaziti da je urednik ANF-a zabilježio kako je riječ registri u izvorniku *fastos* (ANF 3:258, f.8). Zapravo riječ na izvornom jeziku jest *census* (naravno ovdje u množini). Da Tertulijan smatra ove registre dokazom sukcesije, jasno je iz sadržaja koji prethodi (3.1) a u kojemu on poziva heretike da pokažu "listu svojih biskupa u sukcesijskom nizu..." (ANF 3:258).

Takvu listu nalazimo kod dvaju drugih sjevernoafričkih crkvenih otaca: Optatija iz Mileve u Numidiji (oko 370) i Augustina iz Hippona (oko 400). U oba ovim izvorima samo je Petar na vrhu sukcesije.²⁵ "Liberijski katalog" iz 354. i kasnija Knjiga papa (*liber pontificalis*), u koju su uključeni podaci iz Liberijskog kataloga također stavlja samo Petra na vrh sukcesijske liste.²⁶

Jeronimovo svjedočanstvo. Jeronim iz Betlehema (oko 400), koji je nekad živio u Rimu i ondje se pokrstio u kršćansku Crkvu, govori o Klementu kao "četvrtom biskupu" u Rimu.²⁷ On također kaže da većina "Latina" smatra Klementa drugim biskupom Rima odmah nakon Petra.²⁸ U objema ovim izjavama Jeronim izražava uvjerenje da je Petar prvi rimski biskup jer uopće ne spominje Pavla.

"Hibridna" napomena: Apostolske konstitucije

Gore spomenuti navodi predstavljaju osnovne rane izvore koji su najprimjereniji našem proučavanju. Međutim moramo spomenuti i četvrtu skupinu dokaza, što su činjenice pomalo "hibridne" po svojoj naravi: naime, izjave koje nalazimo u kompilaciji iz četvrtog stoljeća, poznatoj pod imenom Apostolske konstitucije. Tu piše da je Pavao rukopoložio Linija a Petar Klementa nakon Linijeve smrti.²⁹ Ako ova izjava predstavlja samo djelomično pouzdanu predaju, može doprinijeti našem proučavanju. S druge strane, držimo na umu da je možda riječ o kasnijem pokušaju pomirenja suprotnih tradicija koje su tada cirkulirale (bilo je nekoliko takvih pokušaja).³⁰

3. Opcije u obradi podataka

S ranim temeljnim podacima u ruci možemo otpočeti s raščlambom u kojoj najprije ustanovljujemo opcije a zatim se podrobnije bavimo pitanjem kako i zašto je došlo do promjene u navo-

25 Optatije, *De schism. Donat.*, 2.3; i Augustinova poslanica br. 53, *ad Generosum*, 2. Latinski izvornik spomenutih navoda nalazi se u Lightfoot, str. 171-174.

26 Razna su izdanja objavljena u tisku, ali podatke koji su relevantni za naše proučavanje mogu se obično lako naći u sljedećim publikacijama: "Liberijski katalog" (na latinskom), u Lightfoot, str. 253-258; a *Liber Pontificalis* (na engleskom), u *The Book of the Popes (Liber Pontificalis) to the Pontificate of Gregory I*, preveo Louise Ropes Loomis, reprint 2. izd. (New York: Octagon, 1965; odobreno za tisak 1944.).

27 Jerome, *Lives of Illustrious Persons (De viris illustribus)*, pogl. 15.

28 Isto.

29 *Constitution of the Holy Apostles*, knjiga 7, dio 4, pogl. 46 (engleski prijevod u ANF 7:478).

30 O takvim pokušajima Rufina i Epifania vidi Strand, "Governance", str. 62-63, 65-66.

dima o podrijetlu rimske biskupske sukcesije od "Petar i Pavao" do "samo Petar".

1. *Koncept Petrova primata.* Suprotno Pavlu, Petar je bio jedan od Kristovih dvanaest učenika koji je pripadao užem krugu trojice apostola što su ga činili - Petar, Jakov i Ivan. On je bio učenik koji je pratio Učitelja u posebnim prilikama, kao što su Kristovo preobraženje (Mt 17, 1-2) i u vrijeme Isusove molitve i izdaje one noći u Getsemanskom vrtu (Mt 26, 36-37).³¹ Osim toga, postoje novozavjetni navodi za koje se često smatra da Petru pripisuju ulogu vođe nad drugim apostolima, ali se ti tekstovi mogu i drukčije interpretirati³²; u svakom slučaju, sama činjenica da je Jakov, "brat Gospodinov" (Gal 1, 19), a ne Petar, imao ulogu vođe u ranoj crkvi u Jeruzalemu, suproti se teoriji o Petrovu prvotnom i inicijalnom primatu.³³

Kao što smo već primijetili, najraniji postojeći podaci zajedno s biskupskim sukcesijskim listama u Rimu ne prave razliku između "dvaju najslavnijih apostola" Petra i Pavla. Ranije od ove Irenejeve izjave zapazimo da su Klement Rimski u svom pismu crkvi u Korintu (oko 95.) i Ignacije Antiohijski u svojoj poslanici Rimljanima (oko 115.) opisali podjednaku službu Petra i Pavla kršćanskim vjernicima.³⁴ Čini se jasnim dakle da ovi podaci ne podupiru tvrdnju da je od samoga početka postojala Petrova biskupska supremacija u Rimu.

³¹ Zapazimo da su samo ova trojica učenika imala pristup podizanju Jairove kćerke (Mk 5,37; Lk 8, 51) i ova su tri učenika, zajedno s Andrijom, čini se bili posebno blizu Isusu na Maslinskoj gori kada je proricao događaje iz 13. poglavlja Evandjelja po Marku (vidi 3. redak).

³² Poznati navod koji se često ističe u ovom pogledu jest Kristov odgovor na Petrovo priznanje u Mt 16, 16-18; ali taj odgovor upuće na samog Krista kao "stijenu", što čini se sam kontekst implicira (u Mt 16,15 - Isus pita: "A vi... za koga me držite?"), a također na drugim mjestima u NZ Isus je predstavljen kao temelj i ugaoni kamen (npr., 1 Pt 2,7-8; Mt 21,42; Ef 2,20). Sljedeći redak u Mt 16. poglavlju (19), koji opisuje Kristovo davanje autoriteta "svezivanja" i "razrješivanja" na Nebu, također se tumači dvovidno: ili da je riječ o Petru (katoličko tumačenje), ili da se tekst odnosi na dvanaest apostola ili/i na sva kršćane (protestantsko tumačenje).

³³ Zapazimo: da je Jakov predsjedavao na Jeruzalemskom saboru prema Djelima 15; da ga je ranokršćanska tradicija smatrala "prvim koji bi trebao postati biskupom u crkvi u Jeruzalemu" (Euzebij, *Eccl. Hist.*, 2.1.2, u NPNF, 2. serija 1:104), i da je čak takozvano "Klementovo pismo" navedeno u uvodu pseudoklementovih *Homilija* bilo upućeno Jakovu uz snažne implikacije o njegovom zapaženom autoritetu u univerzalnoj Crkvi.

³⁴ Klement, Korinćanima (često se naziva ovo djelo 1. Korinćanima) poglavlja 5-6; Ignacije, Rimljanima 4. poglavlje. Međutim, Klement i Ignacije ne daju sukcesijsku listu, prva takva lista koja je poznata jest Irenejeva.

2. *Koncept Petrova ranog dolaska i dugačkog službovanja u Rimu.* Prema relativno kasnim izvorima Petar je služio kao vođa crkve u Rimu dvadeset i pet godina, a došao je u Rim ili tijekom Tiberijeve vladavine (14-37) ili u drugoj godini Klaudijeva vladanja (oko 42).³⁵ Teško je, međutim, uskladiti takve informacije sa stvarnim povijesnim činjenicama.³⁶ Čini se vjerojatnijom tradicija prema kojoj su Petar i Pavao došli u Rim za Neronove vladavine (54-68) i umrli mučeničkom smrću oko 67. godine.³⁷

3. *Koncept podjela u rimskoj crkvi na Pavlove i Petrove sljedbenike i uzdizanje i permanentnost Petrove vodeće uloge.* Ponekad se nagađa da su u apostolsko doba u rimskoj crkvi postojale dvije frakcije - jednu je predvodio Pavao, a drugu Petar.³⁸ Ovo je nagađanje očito proisteklo, ili je stimulirano takozvanim "hibridnim" tvrdnjama iz *Apostolskih konstitucija*, koje smo već spomenuli. Međutim, nije samo pouzdanost ovog spomenutog izvora u pitanju već i sama ideja da je postojala podjela u crkvi u Rimu na Pavlove i Petrove sljedbenike; jer tipično apostolsko isticanje jedinstvenosti u crkvi (vidi Rim 12, 4-8; 1 Kor 1, 11-15; 12, 12-25) sugerira suprotno, kao i već spomenuti navodi Klementa i Ireneja. Radije je riječ o vjerništvu koje nije podijeljeno po toj osnovi i koje priznaje oba apostola u *kolegijalnom*, a ne podijeljenom rukovodećem odnosu. U svakom slučaju, *Apostolske konstitucije* ništa ne govore o podjelama u rimskoj crkvi.

4. *Koncept prema kojem je Petar duže ostao na životu od Pavla.* Prema zapisu u *Apostolskim konstitucijama* Pavao je imenovao Linija; zatim je nakon Linijeve smrti Petar imenovao Klementa svojim nasljednikom. Čini se očitim da su i Pavao i Linije već umrli kada je Petar imenovao Klementa. Iako se tekst može interpretirati

35 Vidi *Liber Pontificalis*, (ili Liberijski katalog) pod naslovom Petar; i Jeronim, *Glavovite osobe*, 1. poglavlje. Prvi izvor ističe da je Petar službovao u Rimu 25 godina, od 30. do 55. (što je očito nemoguće).

36 Ako prihvatimo da je Petar službovao u rimskoj crkvi 25 godina, teško je onda razjasniti apostolove aktivnosti opisane u novozavjetnoj knjizi Djela apostolska, uz sedam godina u Antiohiji i vrijeme potrebno Petru za misijsku djelatnost u Pontu, Galaciji, Kapadociji, Aziji, Bitiniji (misijsku djelatnost koju potvrđuje i Jeronim u djelu *Glavovite osobe* 1. poglavlju i koja se podrazumijeva iz 1. Petrove poslanice, koja je napisana dijaspore tih predjela). Također je zagonetno, ako je Petar boravio u Rimu 25 godina, zašto Pavao u svojoj Poslanici Rimljanima ne spominje da je Petar tamo niti da je prije boravio u Rimu.

37 *Liber Pontificalis* kao i drugi izvori upućuju na ovu predaju (osim konfliktnih koji su spomenuti ranije).

38 Čak je i J. B. Lightfoot za određeno vrijeme pokusno prihvatio ovo mišljenje, ali ga je kasnije odbacio. Vidi Lightfoot, str. 68. fusnota 1.

na nekoliko načina, najprihvatljiviji se čini da je Pavao imenovao Linija da bude njegov mlađi suradnik ili nasljednik samog Pavla. U tom slučaju imali bismo četverostepenu sukcesiju: Pavao (ili Pavao i Petar), Linije, Petar i Klement. Ovaj bi scenarij zahtijevao da Linije umire ubrzo nakon što preuzima dužnost - moguće, ali nije vjerojatno (jer bi u tom slučaju trebalo napustiti solidno utvrđenu povijesnu predaju da su Pavao i Petar stradali približno u isto vrijeme).³⁹

5. *Utjecaj pseudoklementove literature*. Dva glavna dokumenta, što su pogrešno pripisana Klementu iz Rima (umro oko 100.), *Priznanja* i *Homilije*, kao i kraća Klementova poslanica Jakovu, sadrže takozvanu "pseudoklementovu literaturu".⁴⁰ Ova djela ističu Petrovu službu na Istoku i Zapadu, ali su čini se napisana da bi uzvisila Klementa kao Petrova sljedbenika i nasljednika. Posebice, takozvana Klementova poslanica Jakovu iz Jeruzalema upečatljivo opisuje Petrovo zaređenje Klementa za svojega nasljednika na rimskom biskupskom položaju.⁴¹ Ova se literatura datira najranije iz druge polovine drugog stoljeća; zapravo, vjerojatno se nije pojavila i bila u optjecaju prije trećeg stoljeća. U svakom slučaju, nema dokaza, osim podosta kasnije od drugog stoljeća, da se tom literaturom služio bilo koji crkveni vođa ili kroničar.⁴²

6. *Protivljenje Marcionovu kanonu Pisma*. Tijekom drugog dijela drugog stoljeća kršćanska je Crkva s naglašenim zanimanjem, kao što je to dobro poznato, utvrđivala koji je od ranokršćanskih napisa apostolski, dakle autoritativan i normativan. Ova je djelatnost bila usmjerena protiv gnosticizma i marcionizma. Gnostici su sebi prisvajali posebno ezoterijsko znanje, a Marcion je sačinio kanon Novoga zavjeta za koji je zajedno sa svojim sljedbenicima tvrdio da je izvorni Novi zavjet.⁴³

39 Razni izvori pokazuju da se mučenička smrt desila istoga dana - na primjer Jeronim, *Illustrious Persons*, u 5. poglavlju tvrdi da se mučeništvo zbilo istog dana iste godine. Prudentius (oko 400.) u svome djelu *Peristephanon*, u 12. himni međutim daje nam ponešto neobičnu informaciju da se mučeništvo desilo istoga dana, ali u razmaku od jedne godine (od dva mučenika Pavao je stradao prvi).

40 Vidi diskusiju o ovoj literaturi u K. Strand, "Governance in the First-Century Christian Church in Rome: Was It Collegial?" *AUSS* 30 (1992), 62-63.

41 Zamijeti posebice ovo u *Epistle of Clement to James*, 2. poglavlje i 19. (u engleskom prijevodu u ANF 8:218, 221-222).

42 Apsolutno jasan i nedvosmisleno siguran osvrt na ovu literaturu ne nalazimo prije Rufinova (oko 400.) vremena. Još kasniji *Liber Pontificalis* uključio je materijal iz pseudoklementinske poslanice Jakovu i od Rufina u drugu od dviju starih poznatih recenzija.

43 Sva suvremena glavna djela o povijesti ranog kršćanstva uključuju i rasprave

Iz svoga rodnoga Ponta Marcion je došao u Rim i ubrzo se priključio poznatom sirijskom gnostiku Cerdonu, koji je stigao u Rim za vrijeme biskupata pape Higinisa (oko 136-140).⁴⁴ Kao i Cerdon, Marcion je počeo učiti da postoje dva vrlo različita Boga - starozavjetni Bog i novozavjetni Bog.⁴⁵ Marcion je okupio oko sebe brojne sljedbenike, organizirao zajednice i pripremio djelo pod nazivom *Antiteze* (u kojemu je navodno prikazao suprotnosti između Starog i Novog zavjeta). Budući da je smatrao neke tradicionalno prihvaćene novozavjetne spise suviše židovskim i previše u skladu sa Starim zavjetom, objavio je svoj novozavjetni kanon. Njegov se kanon sastojao od skraćene i pročišćene verzije Evanđelja po Luki i nekih Pavlovih poslanica koje su isto bile u prilagođenu obliku.

Očito je Marcionova namjera bila pripremiti kompilaciju navodnih "nadahnutih spisa" čiji bi sadržaj podupirao njegova herezička učenja. Iako možda Marcionov kanon Novoga zavjeta nije bio pripremljen u doba Justinijana Mučenika (umro oko 165.), Marcionov je utjecaj imao već pogubne učinke u Rimu u to doba, kao što to spominje Justinijan u svojoj prvoj *Apologiji* (datirana oko 150).⁴⁶ Zapravo Justinijan je napisao cijelo djelo protiv Marciona, ali ga danas nemamo.⁴⁷ Irenej je također polemizirao protiv Marciona (oko 185).⁴⁸ Međutim, tek je Tertulijan, početkom trećeg stoljeća, napisao najpoznatiju i najopširniju raspravu u kojoj pobija Marcionovo učenje, a ona nam je dostupna i danas.⁴⁹ Očito je da je kršćansko čelništvo u Crkvi u to vrijeme osjećalo veliku potrebu da u detalje pojasni kršćansko učenje (nasuprot Marcionovim pogledima) i da objavi koje spise Crkva prihvaća autoritativnim.

Budući da je Marcion toliko isticao Pavla kao istinskog Kristovog apostola, a u tom smislu odbacivao Petra, je li moguće da su crkveni vođe na rimskom Zapadu počeli isticati više Petra nego Pa-

---

o gnosticizmu i marcionizmu. O Marcionu u razdoblju rane Crkve vidi navode u fusnotama 44-49.

44 Vidi Irenej, *Against Heresies*, 1.27.1-3 (o čemu govori Euzebije u *Eccl. Hist.*, 4.11). Razni stari pisci (neke ćemo od njih spomenuti kasnije) daju detalje u vezi s Marcionovim životom i učenjem. Vrlo korisno standardno suvremeno djelo o Marcionu jest od Adolfa von Harnacka, *Marcion: Das Evangelium vom fremden Gott* (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1960. [reprint izdanja iz 1924. u Leipzigu od C. Hinrichs Verlag]).

45 Irenej, *Against Heresies*, 1.27.1-3.

46 Vidi Justin Mučenik, *Apology*, 58. poglavlje.

47 Vidi Euzebije, *Eccl. Hist.*, 4.11.8-9.

48 Vidi Irenej, *Against Heresies*, 1.27.1-2; 3.4.3; 4.8.1.

49 Tertulijanova se rasprava *Against Marcion* sastoji od pet knjiga, u engleskom prijevodu u ANF 3:271-474.

vla, opisujući Petra kao osobu s kojom je rimska biskupska sukcesija počela? Dakako da je Crkva na Zapadu nastavila prihvaćati oba apostola kao istinske Božje vjesnike i da je smatrala spise obojice autoritativnima; ali, usprkos tome, može li biti da je crkva u Rimu smatrala uputnijim isticati Petra kao začetnika biskupske sukcesije - čak štoviše zato jer je svrha sukcesijske liste bila zajamčiti apostolsku istinu i dokazati jedinstvo Crkve?

4. Analiza opcija

Osim spomenutih šest opcija ima i drugih koje smatramo manje značajnim. Čak i u odabiru ovih šest opcija sučeljeni smo s činjenicom da su podaci oskudni i nesređeni da bismo mogli davati kakve druge zaključke osim provizornih. Ipak, čini se opravdanim u ovom pravcu tražiti odgovor na naše osnovno pitanje - kako i gdje je došlo do promjene koncepta ("Petar i Pavao" u "samo Petar") u vezi s podrijetlom rimske biskupske sukcesije.

Prvo, u starim smo izvorima zapazili: (1) da se koncept "Petar i Pavao" o podrijetlu rimskoga biskupata javlja ranije od koncepta "samo Petar", i (2) da se koncept "samo Petar" na osnovi dostupnih patrističkih izvora javlja ubrzo nakon 200. godine. Također se možemo prisjetiti da se izraz "Petrova stolica" kao opis biskupata javlja još kasnije - prvo poznato spominjanje jest u pismu biskupa Ciprijana što ga je uputio biskupu Korneliju Rimskom 252. godine. Dodajmo i to da Ciprijan nije upotrijebio ovaj izraz da bi označio primat Rimske stolice nad njegovom u Kartagi.⁵⁰

Istražujući moguće opcije zašto i kako je došlo do ove promjene predložio sam šest opcija: (1) Petrov primat nad drugim apostolima; (2) koncept prema kojem je Petar stigao u Rim ranije od Pavla i duže od njega služio u crkvi; (3) podjela u rimskoj crkvi na Pavlove i Petrove sljedbenike pri kojoj Petrova struja preuzima inicijativu; (4) Petar je nadživio Pavla; (5) utjecaj pseudoklementinske literature; i (6) polemička reakcija na Marciona i marcionizam u kojoj se ističe uloga Petra nasuprot Marcionovu isticanju Pavla.

---

⁵⁰ Iako nekoliko Ciprijanovih poslanica izražava visoko mišljenje o Rimskoj stolici, jasno je da se on nije osjećao obvezatnim poslušati naređenja Stolice. Zapravo on je strogo ukorio rimskog biskupa Stjepana (oko 257.) zbog njegova stajališta o pitanju "anabaptista", a on je primao također i reakcije drugih biskupa koji su oštro reagirali na rimskoga biskupa (kao Firmilijan, biskup Cezareje u Kapadociji, čije se pismo nalazi u korpusu Ciprijanove korespondencije, Ep. 75, Oxford ed.).

Prema mom mišljenju prva i druga sugestija bi sačinjavale samo sekundarne čimbenike koji bi poticali promjenu što se već počela dešavati. Da su oni uzročni čimbenici ove promjene, najraniji podaci bi to trebali posvjedočiti, no namjesto toga zapisi-koncepti o Petrovu primatu i njegovu ranijem dolasku u Rim od Pavla zabilježeni su kasnije. (Nema sumnje da je koncept o Petrovu primatu konačno postao vrlo značajnim za razvoj autoriteta Rimske stolice. U vezi s predajom o Petrovu navodnom ranom dolasku u Rim i dugoj službi u Rimu, čini se da sama činjenica što je ova predaja sačuvana u *Knjizi papa* sugerira da je i ta ideja utjecala na koncept Petrova primata jednom kada se taj koncept već pojavio i počeo razvijati.)

Treća opcija što sam je spomenuo - o podjeli u rimskoj crkvi na Petrove i Pavlove sljedbenike - predstavlja koncept za koji, koliko to možemo reći na osnovi rane kršćanske literature, nije poduprt jasnim povijesnim činjenicama, već suprotno. Štoviše, izjava iz *Apostolskih konstitucija* koja je služila kao poticaj za ustanovljavanje teorije o Petrovim i Pavlovim frakcijama zapravo ne sugerira neki raskol. Stoga držim da treću opciju treba odbaciti jer nije relevantna za naše proučavanje.

Četvrta se opcija - prema kojoj je Petar živio duže od Pavla i tijekom toga vremena otpočeo sa sukcesijom rimskih biskupa izabirući Klementa - temelji na nekim dvojbena izvora informacija, izjavi u *Apostolskim konstitucijama*, što je zapravo temelj trećoj opciji. Čvrsti dokazi apsolutno izostaju da je postojalo neko vrijeme nakon Linijeve smrti (vjerojatno poslije Pavlove smrti) u kojem je sam Petar rukopoložio Klementa. Umjesto toga, solidno je ustanovljeno približno vrijeme smrti obojice apostola.

Peta opcija - da je utjecaj pseudoklementinske literature bio uzrokom prevladavanja koncepta "samo Petar" radije nego "Petar i Pavao" u rimskoj sukcesiji - čini se nevjerojatnom zbog nedostatka zanimanja za ovu literaturu (ako je tada i postojala) u doba kada su se dokazi za koncept "samo Petar" rimske biskupske sukcesije počeli pojavljivati. Tertulijanov navod u ovom pogledu, prvi koji dolazi od priznatog patrističkog pisca, ne pripada pseudoklementinskoj literaturi, kao što se to ponekad nagađa. Sam Tertulijan jasno kaže da je svoje podatke uzimao od rimskih "registratora".⁵¹ Nekih dvjesto godina kasnije ova je pseudoklementinska literatura, da-

---

51 Tertulijan, *On Prescription against Heretics*, 32. poglavlje.

kako sasvim otvoreno, imala svoju ulogu u uzdizanju Petra.⁵² Tako se ova peta opcija može, kao i prve dvije što smo ih spomenuli, smatrati kao potpora razvoju tendencije koja je već otpočela.

Šesta opcija - ona koja se odnosi na Marcionovu krizu - vjerojatno zaslužuje više pozornosti no što se to isprva može zamijetiti. Tijekom povijesti reakcije na opasnosti postaju redovite; i štoviše, one često vode suprotne zamahe njihala preko onog balansirajućeg središnjeg položaja. Može li biti da je ova vrsta dinamike bila prisutna u razvoju teze "samo Petar" u vezi s podrijetlom rimskog biskupata? Je li moguće da se pojavila zbog opasnosti i opozicije kršćanskoj vjeri od strane marcionizma koji je promicao krajnje nebiblijske poglede i odbacivao Petrov apostolski autoritet?

Čini mi se da postoji velika vjerojatnost da se upravo to desilo kad razmotrimo specifično vrijeme i zemljopisno područje u kojima se teorija "samo Petar" pojavila - dakle početkom trećeg stoljeća u samom Rimu i na drugim mjestima latinskog Zapada (posebice u Kartagi, gdje je Tertulijan bio prezbiter). U to vrijeme i u toj regiji kršćanski su vođe počeli iskazivati urgentnu zabrinutost zbog prijetnji koje su dolazile od Marciona i njegovih sljedbenika.

5. Zaključak

Od šest opcija koje smo razmotrili u vezi s pitanjem prijelaza od koncepta "Petar i Pavao" o podrijetlu rimske biskupske sukcesije ka konceptu "samo Petar", najmjerodavnije činjenice upućuju na promjenu koja je uvjetovana reagiranjem na Marcionovu krizu blizu 200. godine, s nekoliko drugih čimbenika koji su kasnije podržali ovu promjenu. Ali zašto je, možemo se zapitati, Pavao bio isključen iz mjesta apostolskog kolegijalnog začetnika rimske biskupske sukcesije, dok je u isto vrijeme, zajedno s Petrom, ostao autoritativni apostolski učitelj?

Moguće je da se odgovor nalazi u činjenici što je biskupska sukcesija imala značaj koji je nadmašivao učiteljsku službu *per se*. Bilo je nezamislivo u rimskoj crkvi odreći Pavlu značajnu ulogu istinskog apostolskog učitelja ili odbaciti njegove cijenjene "kanonske" spise.

Međutim, kako je koncept o postojanju jednog sukcesijskog niza biskupa u svakoj glavnoj kršćanskoj kongregaciji bivao sve

⁵² Do Rufinova vremena kao što smo naveli ranije. Rufin je čak preveo nešto od ove literature prema poticaju biskupa Gaudencija od Brixija.

izrazitiji, rimska crkva je mogla izostaviti Pavlovo ime iz svoje sukcesije da bi bila u skladu s idejom o *jednom* apostolskom utemeljitelju u svakoj od najvećih kršćanskih crkava. Ovaj je model uistinu bio čvrsto ustanovljen po cijelome kršćanskome svijetu prije 200. godine, a Marcionova je kriza mogla pokrenuti nastojanje da se isti modalitet primijeni i na rimsku crkvu. Nakon toga neki od spomenutih čimbenika su mogli izaći na pozornicu - i vjerojatno jesu - da bi odigrali svoju ulogu u jačanju ideje da je Rimaska stolica "Petrova stolica" (bez spomena Pavla).

SUMMARY:

Peter and Paul in Relationship to the Episcopal Succession in the Church at Rome

The issue of concern of this article is the question of the transition from a "Peter-and-Paul" to a "Peter-only" concept concerning the origin of the Roman episcopal succession. The author attempts to answer *how* and *why* the transition came about. He examines the main ancient sources which include the succession lists plus other pertinent remarks scattered throughout a variety of documents. Six factors are considered in connection with the question of the transition from a "Peter-and-Paul" to a "Peter-only" concept of the Roman episcopal succession. It is concluded that the best relevant evidence points in the direction of the transition being a response to the Marcionite crisis close to the year A. D. 200, with several of the other factors subsequently becoming supportive of the transition.

Izvornik: AUSS, 30 (3), str. 217-232. 1992.

S engleskog preveo: Dragutin Matak